

Editorial

Aktuální číslo Sociowebu se zabývá otázkami participace, politické kultury a politických elit. S předchozím číslem má hned několik společných bodů – vedle pokračujícího zájmu, který autorky a autoři věnují politickým tématům dává i dnešní vydání Sociowebu prostor studentům – vedle příspěvku Dany Gablasové z FF UK, je to především blok studentů ISS FSV UK, který prezentuje výsledky vlastního výzkumného projektu.

I nadále se snažíme přiblížit čtenářům vedle výsledků aktuálních empirických šetření také zajímavé teoretické diskuse. Příspěvek Petry Rakušanové se zabývá vymezením a vzájemným vztahem pojmů občanská společnost a občanská participace. Dana Gablasová ve svém příspěvku představuje dvě empirické sondy denního tisku v letech 1991-1999, na jejichž základě testovala stupeň legitimizace demokracie (na základě monitoringu systémové a instrumentální kritiky demokracie) a užití slova demokracie. Daniel Čermák ve svém příspěvku mapuje politické dráhy regionálních elit a Jana Stachová navazuje srovnáním důvěry krajských elit a populace České republiky.

Samostatným blokem je představení výzkumného projektu studentů ISS FSV UK, kteří pod vedením Doc. PhDr. J. Kabeleho provedli samostatný empirický výzkum motivů občanské ne/angažovanosti. Hlavním cílem výzkumu byl pokus identifikovat motivy občanů, kteří se neangažují ve veřejném životě. Barbora Stašková nejprve v úvodu představuje projekt, v samostatném příspěvku se pak zabývá užitím a reflexí metody skupinových rozhovorů. Alena Vaňhalová pak ve svém příspěvku představuje vlastní výsledky projektu a Michal Tošovský mapuje prostor občanské angažovanosti a navrhuje vlastní systematizaci tématu na základě dvou dimenzí (úrovně sociálního jednání a klíčových dimenzí ne/angažovanosti).

Petra Rakušanová
petra.rakusanova@soc.cas.cz

«Teorie pro všechny»

»

Občanská společnost a občanská participace

Občanská participace je významnou funkcí občanské společnosti, která přispívá k integraci společnosti. Pro teoreticko-empirické spojení obou pojmů občanská společnost a občanská participace je klíčový fakt, že demokratický politický systém je postaven na možnosti občana přímou participací ovlivňovat věci veřejné.

Přestože se s pojmem občanská společnost setkáváme velmi často a to nejen v odborné literatuře či v médiích, ale mnohdy i v soukromém životě, jeho definice je velmi obtížná - pojem se v teoretické literatuře vyskytuje po staletí, v přístupu k němu došlo v průběhu této doby k významovým a obsahovým posunům, a je častým předmětem odborných diskusí i politických sporů. Vedle teoretických snah o vymezení tohoto pojmu dochází rovněž k empirickým pokusům o jeho konceptualizace - v České republice například aktuálně na základě tzv. mapy občanské společnosti vypracované aktéry občanské společnosti v rámci mezinárodního výzkumu Index občanské společnosti [Vajdová 2004].¹

Přes svou dlouhou tradici a dnešní aktuálnost je pojem občanská společnost velmi obecný a je využíván především teoreticky a konceptuálně, zatímco při empirickém zkoumání občanské společnosti je nejčastěji využíván praktický a konkrétní koncept neziskových organizací, které jsou institucionalizovanou formou a součástí občanské společnosti, jakousi podmnožinou občanské společnosti. Souhrnným označením neziskových organizací je pak termín neziskový sektor a jeho synonyma jako občanský sektor či třetí sektor². Na některé problémy plynoucí z nepřesností při využívání pojmu občanská společnost v současnosti poukazuje například americký sociolog Jeffrey Alexander [Alexander 1997].

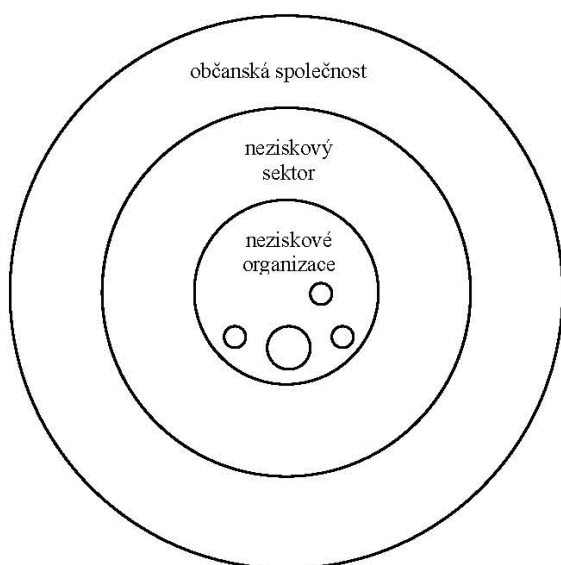
Vedle těchto označení jsou v České republice dále využívány pojmy nestátní neziskové organizace (NNO - tento termín používá především Rada vlády pro NNO a další legislativní složky státu), v rámci národních účtů českého statistického úřadu jsou pak rovněž užívány termíny nezisková organizace a sektor neziskových institucí sloužících domácnostem. Jejich definice jsou různě široké, jsou založeny na různých kritériích (např. způsobu financování) a mají přesah také vně třetího sektoru. Naopak jsou však v některých ohledech vymezeny úžeji, protože díky důrazu na legální aspekt a způsob financování spadají některé organizace v rámci tohoto vymezení do jiných sektorů.

¹ Na základě regionálních konzultací s aktéry občanské společnosti ve vybraných regionech ČR definuje výzkum občanskou společnost (její institucionalizovanou část) na základě právní formy, neutváření zisku (neziskovost), náplně činnosti (otevřenost vs. uzavřenost a obecná prospěšnost).

² Termín třetí sektor - tedy sektor mezi sférou státu a ekonomickou sférou - zavedl v sedmdesátých letech italský politolog Amitai Etzioni pro soubor soukromých organizací poskytujících služby ve veřejném zájmu a dotované státem [Etzioni 1973].

Protože především při empirickém zkoumání občanské společnosti a občanské participace často dochází ke směřování nebo přímo záměně pojmů pojmy občanská společnost a třetí (neziskový) sektor, jeví se jako velmi důležité vytvoření pojmového aparátu a teoretického rámce, který by pojmy rozlišil. Tento příspěvek se pokusí o historické vymezení pojmu občanská společnost a na jeho základě definovat a konceptualizovat občanskou participaci v České republice. Pro lepší uchopení zmíněných pojmů definujeme vztah pojmů občanská společnost, třetí sektor a nezisková organizace ve schématu 1.

Schéma 1: Vztah pojmů nezisková organizace, neziskový sektor a občanská společnost

Petra Rakušanová
petra.rakusanova@soc.cas.cz

Zdroje:

Alexander, J. 1997. "The Paradoxes of Civil Society." *International Sociology* 12 (2): 115-133.
 Etzioni, A. 1973. "The Third Sector and Domestic Missions." *Public Administration Review* 33 (4): 314-323.
 Vajdová, T. 2004. "Co je občanská společnost?" *Grantis* 12 (7-8): 14-16.

»

O použití pojmu „demokracia“ v *Lidových novinách*

Masmédiá sú označované za jeden z najdôležitejších prostriedkov politickej socializácie, t.j. procesu prenosu informácií (hodnôt, noriem) medzi jednotlivcom a vonkajším prostredím (politickým systémom). V tomto procese sa jednotliviec učí rozumieť politickému systému, jeho zákonitostiam a štruktúram. Zároveň si internalizuje hodnotový systém, ktorý daná spoločnosť podporuje. Tento proces je významný najmä pri konsolidovaní demokracie v postkomunistických krajinách, kde významne ovplyvňuje premenu hodnôt jedincov.

Na základe tohto teoretického pozadia som skonštruovala limitovanú sondu do užívania pojmu „demokracia“ v denníku *Lidové noviny*. Tento denník bol vybraný ako jeden z denníkov s celoštátnym pokrytím, ktorý je zároveň prístupný v elektronickej podobe (databáza Českého národného korpusu). Na tomto materiále (ročníky 1991, 1993, 1997, 1999) som uskutočnila dve štúdie: prvá sa týkala legitimity demokratického systému, druhá sa zaoberala spôsobom použitia pojmu „demokracia“ z hľadiska jeho významu.

Prvá štúdia sledovala legitimitu demokracie z hľadiska jej kritiky. Odkazujúc na prácu K. Vlachovej (2001) som rozlíšila dve línie kritiky demokracie – systémovú (autonómnu) a inštrumentálnu. Prvá spochybňuje demokraciu ako najlepší systém, druhá síce kritizuje fungovanie konkrétnych demokratických inštitúcií, ale nikdy nespochybňuje dobro demokracie ako takej. O konsolidovaní demokracie sa dá hovoriť, až keď prevládne podpora demokracie ako systému (autonómna) nezávislá na jej konkrétnom fungovaní (inštrumentálna).

Výskyt týchto dvoch pojatí prešiel určitým vývojom – systémová kritika zaznamenala stúpajúcu, kým inštrumentálna kritika klesajúcu tendenciu. Výsledky môžu naznačovať, že kritika fungovania demokracie (jej inštitúcií a pod.) a rastúca frustrácia prameniaca z neodstránenia týchto deficitov politického systému postupne prerastá do kritiky legitimity systému ako takeho.

Napríklad, kým v rokoch 1991, 1993 a 1997 boli strany a ich správanie zmieňované prevažne z hľadiska kritiky ich správania, v roku 1999 už prevládala kritika demokratického systému, ktorý zo svojej podstaty tento stranický pluralizmus podporuje. Podobne sa vyvíjala aj téma, ktorá sa objavila prevažne v rokoch 1991, 1993 a 1999 – pluralita názorov a záujmov, a s ňou aj fenomén vnímaný ako roztrieštenosť, rozpad spoločnosti a jej zneprehľadnenie. Kým v rokoch 1991 a 1993 bola pluralita vnímaná ako nedostatok fungovania systému, v roku 1999 bola už označovaná za inherentný problém demokracie.

Druhá štúdia sa snažila pomocou textovej analýzy overiť tvrdenie, že sa demokracia stala „vyprázdneným pojmom“. Za predpokladu, že význam slova je spoluvytváraný jeho najbližším okolím, môžeme na základe výsledkov konštatovať, že, naopak, pojem „demokracia“ má pomerne stabilný význam naprieč skúmanými ročníkmi. Medzi jeho najsilnejšie konotácie (významové okruhy) patria „sloboda“ a fungovanie demokratických inštitúcií. Z hľadiska roly tlačových médií ako agenta socializácie pri komunikácii hodnôt a spoločenských noriem je podstatným javom stúpajúci výskyt tém „participácia“ a „pluralita“.

Sondy do jazyka denníka *Lidové noviny* naznačili zaujímavý a potrebný smer výskumu

mechanizmův politickej kultúry. Denná tlač je nepochybne jedným z dôležitých medzičlánkom medzi jedincom a jeho prostredím, ktorý sčasti odráža a sčasti vytvára zdieľané hodnoty.

Dana Gablášová
agerad@yahoo.com

Zdroje:

Klingemann, H.-D., Fuchs, D.(eds.) 1998. *Citizens and the State*. Oxford : Oxford University Press
Vlachová, K. 2001. „Legitimita demokracie a dôvera v inštituce v Českej republike.“ in: *Sociální studia 6. České hodnoty 1991-1999*. Brno: Masarykova Universita
Wilson, Richard W. 2000. „The Many Voices of Political Culture: Assessing Different Approaches“ in: *World Politics* 52: 246-73.

»

Politické dráhy regionálnych elit

Tento príspevok mapuje politické dráhy krajských elit. Politickou drahou je mínen sled volených pozícií v samospráve a verejnej správe, jež konkrétni lidé zastávali.³ V našem prípade sledujeme tyto pozíciie od roku 1988 podle tří základních charakteristik: v jakých letech onu pozíciie zastávali, na jaké úrovni (obecní, okresní, krajské nebo celostátní) a jaká byla jejich funkce (zastupitel, místostarosta, hejtman apod.).

Všechna data v souboru jsou sebraná od významných osobností v kraji. Tyto osobnosti jsou rozděleny do několika skupin. Jednou z těchto skupin je politická elita kraje. Jsou jí myšleni lidé působící ve volených pozíciích v obecní a krajské samospráve (zastupitelé, starostové, hejtmani). Tito lidé se nacházejí na volené pozíciie a musí tedy být účastníky politické dráhy. Takových lidí je v našem souboru 309 z celkového počtu 820. Bohužel 36 z nich nesdělilo podrobnosti o své politické dráze.

Avšak i mezi lidmi, kteří v době sběru dat nezastávali žádnou volenou pozíciie v samospráve, jsou tací, jež někdy v minulosti nějakou pozíciie v samospráve či veřejné správě zastávali. Je jich 102. Tedy 411 lidí celkem je absolventy politické dráhy. Odečteme-li oněch 36, kteří nesdělili podrobnosti, zůstane nám 375 krajských elit, jejichž údaje byly využity v následující analýze.

Analýza se soustřeďuje na pohyb elit na různých úrovních samosprávy a veřejné správy během jejich politické kariéry. To znamená, že sledujeme v jakém pořadí střídaly svá působení na úrovni obce, okresu, kraje a celé republiky.

Existuje celé množství rozličných drah. Ale podíváme-li se na ně podrobněji, zjistíme, že můžeme vymezit několik skupin jednotlivých drah, které jsou si velmi podobné. Takové skupiny drah nazveme typy drah. Jednotlivé typy drah jsou popsány v následujícím přehledu:

1. Obecní – lidé absolvující tento typ dráhy, působili jednou či vícekrát v obecní samospráve, avšak nikdy nepůsobili na vyšší úrovni.
2. Obec → Kraj – tento typ dráhy se týká lidí, kteří před působením na krajské úrovni působili na úrovni obce.
3. Krajská – k tomuto typu dráhy patří lidé, kteří započali svoji politickou kariéru rovnou na krajské úrovni a stále na ní zůstávají, eventuálně začali poté působit i na úrovni obce.
4. Okres → Kraj – absolventi tohoto typu dráhy vždy zastávali funkci ještě před působením na úrovni kraje i na úrovni okresu, kromě úrovně okresu mohli působit i na úrovni obce.
5. Okresní – k tomuto typu dráhy patří všichni lidé, kteří působili na úrovni okresu, ale nikdy nepůsobili na úrovni vyšší, působení na úrovni obce to ovšem nevylučuje.
6. ČR → Kraj – tento typ dráhy se týká poslanců a senátorů, kteří někdy po ukončení svého mandátu na celostátní úrovni působili na úrovni kraje.
7. Ostatní – typ dráhy pod který spadají všechny politické dráhy, jež nespádají do předchozích typů.

Následující tabulka ukazuje rozložení typů politických drah:

Tabulka 1: Rozložení krajských elit, podle typu drah, počty a podíly v %

Typ dráhy	Počet	Podíl v %
Obecní	110	29,3
Obec → Kraj	134	35,7
Krajská	50	13,3
Okres → Kraj	26	6,9
Okresní	27	7,2
ČR → Kraj	11	2,9
Ostatní	17	4,5
Celkem	375	100,0

Zdroj: Šetření regionální elity 2004, SOÚ AV ČR, N=375.

Vidíme, že zdaleka nejpočetnější jsou typy drah Obecní a Obec → Kraj, jež dohromady pokrývají 65 % všech možných drah.

Budeme-li chtít zkoumat hypotézu, zda se krajští zastupitelé rekrutují spíše zezdola, z obecní úrovně či zda jsou „odkladištěm“ politiků seshora (z parlamentu a senátu), musíme náš soubor 375 elit, omezit pouze na ty, kteří působili v letech 2000-2004 jako krajští zastupitelé. Ve výběru nám potom zbude 203 respondentů a jejich rozložení, podle typu absolvovaných drah vypadá následovně:

³ Také to lze nazvat politickou kariérou.

Tabulka 2: Rozložení krajských zastupitelů podle typu drah

Typ dráhy	Počet	Procent
Obec→Kraj	129	63,5
Krajská	41	20,2
Okres→Kraj	22	10,8
ČR→Kraj	7	3,4
Ostatní	4	2,0
Celkem	203	100,0

Zdroj: Šetření regionální elity 2004, SOÚ AV ČR, N=233.

Je vidět, že drtivých 64 % krajských zastupitelů v našem vzorku bylo zvoleno po předchozích zkušenostech na obecní úrovni. Pouze 7 % zastupitelů předtím působil v Poslanecké sněmovně či Senátu Parlamentu České republiky. Můžeme tedy předpokládat, že zkušenosti z působení na úrovni obce jsou vhodným kvalifikačním předpokladem pro politiky před jejich postupem na další „úroveň“ v jejich kariéře.

Naši pozornost si určitě zaslouží trochu podrobnější rozbor elit, které byly zvoleny ve volbách 2000 do krajských zastupitelstev a měly předchozí zkušenost s působením na úrovni obce. Konkrétně se zaměříme na to, jakou pozici tito krajští zastupitelé zastávali na obci předtím, než byli zvoleni krajskými zastupiteli. Nejde nám o pozici, kterou na obci zastávali bezprostředně před svým zvolením, ale o nejvyšší pozici, kterou kdykoli předtím zastávali. Chceme zjistit, s jakou nejvyšší pozicí měli zkušenost, než se stali krajskými zastupiteli. Výsledek zkoumání nám ukazuje následující tabulka:

Tabulka 3: Absolventi dráhy Obec→Kraj, podle předchozí zkušenosti na úrovni obce, podíly v %

Funkce	Podíl v %
Zastupitel	27,1
Člen rady	17,8
Místostarosta	17,1
Starosta	38,0

Zdroj: Šetření regionální elity 2004, SOÚ AV ČR, N=129.

Výsledek je zřejmý, téměř 40% (49 respondentů) krajských zastupitelů zastávalo někdy před svým zvolením pozici starosty, spolu s místostarosty jde již o 71 krajských zastupitelů, tedy celých 55%. Naopak 28% (35 respondentů) zastávalo před svým zvolením do krajského zastupitelstva na obci výhradně pozici zastupitele.

Ovlivňuje předchozí zkušenost krajských zastupitelů s volenou pozicí v obecní samosprávě jejich politickou kariéru na krajské úrovni? Na jak významná místa v kraji se dostali tito lidé? Určitě by bylo zajímavé jejich srovnání s osobami, které absolvovaly dráhu Okres→Kraj nebo jen Krajskou čili těmi, kteří se dostali přímo na pozici krajského zastupitele bez předchozí zkušenosti ve veřejné funkci na úrovni

obce. Následující tabulka nám ukazuje v relativních četnostech rozdělení funkcí v krajských zastupitelstvech u absolventů tří zmiňovaných drah:

Tabulka 4: Funkce vykonávané absolventy vybraných drah na krajské úrovni, podíly v %

	Obec→Kraj	Krajská	Okres→Kraj	Celkem dráhy
Zastupitel	59,7	58,1	27,3	55,8
Člen rady	25,4	25,6	27,3	25,6
Náměstek hejtmána	12,7	16,3	31,8	15,6
Hejtmán	2,2	0,0	13,6	3,0
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Šetření regionální elity 2004, SOÚ AV ČR, N=199.

Nejvíce je absolventů dráhy Obec→Kraj, celkem 134, následuje Krajská se 43 absolventy a konečně Okres→Kraj s 22 absolventy. Vidíme, že rozložení četností ve sloupcích u drah Obec→Kraj a Krajská je velmi podobné rozložení vykonávaných funkcí celkem za všechny dráhy. Naopak významně odlišné je rozložení funkcí u dráhy Okres→Kraj: kdy 45% respondentů, kteří přišli na kraj z okresní úrovně, dosáhlo na nejvyšší funkce v krajských zastupitelstvech – hejtmána či náměstka hejtmána. U zbylých dvou drah se tento podíl pohybuje mezi 14,9% a 16,3%. Můžeme předpokládat, že vlivní lidé z okresních úřadů se dokázali prosadit v krajských zastupitelstvech, díky svému sociálnímu kapitálu získanému právě při výkonu svých funkcí na úrovni okresu a svému postavení v rámci politických stran, lépe než absolventi zbylých dvou drah.

Jistě není bez zajímavosti zjistit, na jaké pozici působili ve veřejném životě lidé zastávající nejvýznamnější funkce v kraji – funkci hejtmána nebo náměstka hejtmána – byli to lidé působící na obci a v jaké funkci, jedná se o bývalé poslance nebo senátory? Odpověď vidíme v následující tabulce:

Tabulka 5: Nejvyšší předchozí politická funkce lidí zastávajících nyní místo hejtmána či náměstka hejtmána

Předchozí nejvyšší funkce	Hejtmán či náměstek hejtmána
Obecní zastupitel	2
Člen obecní rady	3
Místostarosta	5
Starosta	10
Bez předchozí zkušenosti	6
Senátor	1
Poslanec	2
Ostatní	11
Celkem	40

Zdroj: Šetření regionální elity 2004, SOÚ AV ČR, N=40.

(Ostatní=bývalí zaměstnanci okresních úřadů, pravděpodobně přednostové a další vysoce postavení úředníci.)

Vidíme, že 21 ze 40 hejtmanů a jejich náměstků se rekrutovalo z řad bývalých starostů či „ostatních“. Předpokládáme, že v kategorii ostatních jde především o úředníky ze zrušených okresních úřadů, především jejich přednosty. Přidáme-li k nim bývalé poslance či senátory a místostarosty, můžeme říci, že se jedná v 29 případech ze 40 o lidi s nezanedbatelnými zkušenostmi s funkcemi ve veřejné či státní správě. Můžeme to zřejmě předpokládat i u zbylých 11 osob, jen jejich sociální a politický kapitál není tak čitelný z jejich předchozích funkcí v politické sféře.

Daniel Čermák
daniel.cermak@soc.cas.cz

»

Jak důvěřují krajské elity?

Jedním z důležitých aspektů fungování demokracie, ale i společenského života obecně, je hladina důvěry ve společnost, a to jak na obecné rovině důvěry mezi lidmi, tzv. důvěry sociální, tak na rovině institucionální, tedy důvěry v nejrůznější instituce. V analýzách demokracie a občanské společnosti se často setkáváme jak s pojmem důvěry generalizované, tedy důvěry kterou lidé mají obecně v lidi ve společnosti, aniž by je znali, a s pojmem důvěry institucionální, tedy důvěry v nejrůznější společenské instituce, zejména politické a veřejné. V našem výzkumném šetření na vzorku krajských elit jsme si položili otázku, jak vysoká je hladina důvěry u zástupců regionálních elit.

Respondenti odpovídali na otázku: *Celkově vzato, řekl(a) byste, že se lidem dá důvěřovat? Nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?* Celkem 85% respondentů z řad regionálních elit vyjadřuje důvěru, 15% respondentů naopak nedůvěru v členy naší společnosti. Podle očekávání, regionální elity vyjadřují podstatně vyšší hladinu důvěry než celková česká populace, neboť jak vyplývá z některých jiných výzkumů, důvěru většině lidí v naší společnosti vyjadřuje většinou kolem poloviny respondentů, například v roce 2004 to bylo 57% lidí (Kunštát 2004).

Obecně platí souvislost vyjadřované důvěry se socioekonomickým statusem, zejména s příjmem, což částečně vysvětluje vysoké procento generalizované důvěry u regionálních elit, neboť obecně platí, že čím vyšší socioekonomické postavení, tím vyšší generalizovaná důvěra. Rovněž víme o závislosti důvěry na dosaženém vzdělání, čím vyšší je vzdělání respondenta, tím vyšší je i důvěra. Vysvětlením vyšší generalizované důvěry elit může být kromě vzdělání a socioekonomického statusu fakt, že elity obecně mají větší podíl na

rozhodování, proto mají vyšší důvěru ve společenské instituce, která posléze ovlivňuje důvěru generalizovanou.

Hladina důvěry se liší podle typu regionální elity, zjišťujeme, že nejvyšší důvěru vykazují ty elity, které mají nejbližší k systému, a největší podíl na rozhodování. Nejvyšší stupeň důvěry vykazují elity politické (90% respondentů v této kategorii vyjadřuje důvěru), poté ekonomické (86%), administrativní (84%), a celkově nejméně důvěřují elity zařazené do kategorie kulturní (75%). Nejskeptičtější jsou tedy zástupci elity kulturní, což lze přikládat jejich nižšímu ekonomickému postavení, ale rovněž obecně kritičtější postojům této skupiny.

Druhým aspektem důvěry je již zmíněná důvěra institucionální, která je u elit rovněž vyšší než u běžné populace. Oba typy důvěry spolu úzce souvisí, pokud někdo vyjadřuje vysokou důvěru na obecné společenské úrovni, tzv. generalizovanou důvěru, je vysoce pravděpodobné, že bude mít i vysokou důvěru v instituce.

Nejvyšší důvěru vzbuzují u představitelů regionálních elit celkem samozřejmě právě orgány územní samosprávy, a to jak na úrovni měst a obcí (69%), tak na úrovni krajů (61%). Vysoké důvěře se těší rovněž české školství (60%), zdravotnictví (51%) a velké podniky (48%). Státní správě důvěřuje 44% respondentů z řad krajských elit. Soudům, systému sociálního zabezpečení a policii důvěřuje okolo 40% respondentů. Hůře už je na tom vláda, které důvěřuje jen 30 % respondentů z řad krajských elit, a obě komory parlamentu, kterým důvěřuje pouhá pětina respondentů. Nejmenší důvěru respondenti vyjádřili veřejnoprávním médiím a novinářům (15 %) a odborům (12 %). Evropské unii důvěřuje 51% zástupců krajských elit.

Při porovnání z výzkumy veřejného mínění CVVM, stejně jako u důvěry generalizované, i v hladině důvěry institucionální nalézáme některé rozdíly oproti celkové populaci České republiky. Média již tradičně mají vysokou důvěru veřejnosti, více jak dvě třetiny lidí důvěřuje sdělovacím prostředkům obecně, což sice nelze srovnat s důvěrou ve veřejnoprávní média sledovanou u elit, ale jistý rozdíl předpokládat můžeme, neboť důvěru ve veřejnoprávní média deklarovalo pouze 15% krajských elit. Odborům důvěřuje přibližně třetina populace, ale pouze 12% sledovaných regionálních elit. Celková populace také více důvěřuje policii, důvěru v ní vyjádřilo v roce 2004 48%, v našem výzkumu pouze 39% zástupců krajských elit. Kolem dvou pětín respondentů z celé České republiky deklarovalo v roce 2004 důvěru soudům a soukromým podnikům, což se přibližně shoduje s důvěrou v tyto instituce vyjádřenou zástupci regionálních elit. Podobnou míru důvěry jak u celkové populace tak u reprezentantů regionálních elit vzbuzuje rovněž parlament a vláda (Kunštát 2004). Obecnímu zastupitelstvu důvěřuje 65% české populace, což není výrazný rozdíl oproti 69% vyjadřovaným krajskou elitou. Rozdíl je však patrný v důvěře krajské samosprávě, které

důvěřuje pouze 41% české populace, a 61% krajských elit (Horáková 2003).

Velkou diferenciaci nacházíme v hladině důvěry v politické instituce naší společnosti. Politické elity mají oproti ostatním typům elit celkem samozřejmě velmi výrazně vyšší důvěru v politické instituce, v parlament, senát, krajskou a zejména obecní samosprávu. Jak můžeme vidět v tabulce č. 4, důvěra regionálních politických elit v národní politické instituce je i tak dosti nízká, pohybuje se kolem 30%, zatímco důvěra v regionální politické instituce je značně vysoká, neboť 78 % politických elit důvěřuje krajské samosprávě, a dokonce 84 % důvěřuje samosprávě měst a obcí. Politické elity rovněž výrazně více než ostatní důvěřují našemu školskému systému. Také velkým podnikům důvěřují více, než elity administrativní, a dokonce i ekonomické, což může poukazovat na často diskutované propojení politických elit s velkými podniky a společnostmi. Politické elity mají oproti všem ostatním nejvyšší hladinu důvěry vůči veřejnoprávním médiím, kterým důvěřuje pouze 11 % respondentů z řad politických elit.

Naopak velmi nízkou hladinou důvěry v politické instituce i státní správu se vykazuje elita ekonomická. Pouze 13 % jejích zástupců důvěřuje parlamentu, 12 % senátu, 19 % vládě a 27 % státní správě. Poněkud vyšší důvěru vyjádřili zástupci ekonomických elit krajské samosprávě, a to 32 %, a nejvyšší pak samosprávě měst a obcí již důvěřuje 51 % zástupců ekonomických regionálních elit. Ekonomické elity rovněž výrazně méně důvěřují soudnictví, což může mít příčinu v jejich větší zkušenosti s touto institucí. Celkem pak přirozeně mají velmi nízkou důvěru v odbory, čehož vysvětlení můžeme hledat v tom, že stojí na „opačné straně barikády“, a jejich zájmy se neslučují se zájmy odborů.

Rovněž kulturní elita se vyznačuje nízkou důvěrou v národní politické instituce a státní správu, zejména v parlament České republiky, jemuž důvěřuje pouze 17 % jejích příslušníků. Poněkud vyšší je důvěra zástupců kulturní elity v samosprávu na krajské i obecní úrovni, samosprávným institucím důvěřuje více jak polovina respondentů tohoto typu elity. Nízkou důvěru vkládají zástupci kulturní elity do velkých podniků a společností, a naopak poněkud více (17 %) než ostatní důvěřují odborům.

Administrativní elita se oproti ostatním typům elit celkem samozřejmě vyznačuje vyšší důvěrou ve státní správu a rovněž soudy a školství.

Obecně můžeme říci, že uvedeným institucím nejvíce důvěřují zástupci elity politické, nejméně naopak zástupci elity ekonomické. Pokud bychom se soustředili pouze na instituce politické, tedy volené, těm zdaleka nejméně důvěřují elity ekonomické a poté kulturní. Institucím státní správy, školství, zdravotnictví, soudům a policii rovněž nejméně důvěřují zástupci ekonomických elit a elity kulturní.

Můžeme tedy shrnout, že krajské elity vyjadřují výrazně vyšší generalizovanou i institucionální důvěru než celková česká populace. Důvody této odlišnosti můžeme hledat jak v socioekonomických faktorech, neboť lidé s vyššími příjmy většinou vyjadřují vyšší důvěru, tak v míře dosaženého vzdělání. Dalším důvodem může být fakt, že obecně mají elity blíže k systému, k rozhodovacímu procesu, k veřejným a politickým institucím, což logicky zvyšuje jejich důvěru institucionální, která má vliv i na vyšší hladinu důvěry v lidi obecně, důvěry generalizované. Výsledky analýzy nám rovněž odhalují rozdíly v hladině důvěry mezi jednotlivými typy krajských elit. Politické elity vyjadřují značně vysokou hladinu důvěry generalizované i institucionální. Nejnižší generalizovanou důvěru pozorujeme u elit kulturních a nejnižší důvěru v instituce pak vyjadřují zástupci elity ekonomické.

Jana Stachová

jana.stachova@soc.cas.cz

Zdroje:

Horáková, Naděžda. 2003. Důvěra některým institucím veřejného života. Tisková zpráva CVVM.
Kunštát, Daniel. 2004. Důvěra k některým institucím v naší společnosti a k lidem kolem nás. 2004. Tisková zpráva CVVM.

»

Ne/angažovanost po česku

Jedním z důležitých ukazatelů vyzrálosti občanských společností je sektor občanské participace, tj. zapojení se do řešení otázek veřejného života. Jak ukazují mnohé odborné studie, je tento aspekt sociálního kapitálu v transformujících se postkomunistických zemích na nesrovnatelně nižší úrovni než v tradičních demokraciích. Na podzim loňského roku proběhl v rámci Výzkumného kolokvia na Institutu sociologických studií FSV UK výzkum tohoto celoevropsky velice aktuálního a diskutovaného tématu.

Pod záštitou výzkumného záměru FSV UK a Doc. PhDr. J. Kabeleho se čtyřčlenný tým zabíral otázkou občanské ne/angažovanosti a motivech k ní vedoucích. Cílem výzkumu bylo provést explorační analýzu motivů lidí neangažujících se ve veřejném životě, jimiž vysvětlují či 'ospravedlňují' vlastní neangažovanost⁴ v prostředí, které je jejich zapojení do řešení věcí veřejných formálně velmi otevřené a jejich pohledu na smysl občanské společnosti.

Jedním z výzkumných předpokladů bylo, že angažovanost je lidmi hodnocena jako silně pozitivní jev, následování hodný vzor chování a neangažovanost jako opak, jako něco, za co lidé budou cítit potřebu se omlouvat. Očekávali jsme nízkou ochotu neangažujících hovořit na toto téma, kromě výše uvedeného důvodu také proto, že se takovými otázkami nezaobírají a nemají na ně tak příliš vyargumentovaný názor.

⁴ Operacionalizace pojmu ne/angažovanost viz článek A. Vaňhalové.

Tento problém jsme se pokusili vyřešit použitou metodou skupinových diskusí, v nichž měli být zastoupeni především neangažovaní, které měli proti sklouznutí k stereotypním odpovědím zastavit názory menšinově zastoupených angažovaní respondenti. Jelikož se jednalo o nízkorozpočtový projekt (celkem 13.000,-Kč) nebylo možné provést rozsáhlý výzkum a tak jsme se zaměřili pouze na lokalitu Prahy 6, jež v sobě skrývá anonymitu velkoměsta spolu s lokální pospolitostí.

Následující články tří autorů výzkumu přináší podrobnější informace o 1. metodě výzkumu, 2. výsledcích a 3. návrhu systematizace problému ne/angažovanosti. Z důvodu limitovaného rozsahu textů nebylo možno se zabývat veškerými novými poznatky a proto v případě jakýchkoliv otázek nás prosím kontaktujte na níže uvedené adrese.

Barbora Stašková
barbora.staskova@centrum.cz

»

Sociology neprávem zanedbávaná metoda Focus Groups? (Praktické využití metody v projektu občanské ne/angažovanosti)

Při přípravě našeho výzkumného projektu o ne/angažovanosti a motivech k ní vedoucím jsme se dlouho zabírali otázkou, jakou nevhodnější metodu sběru dat pro toto téma zvolit. Rozsáhlé kvantitativní šetření nepřipadalo v úvahu z několika důvodů a. kapacitních, b. finančních, ale také c. z nevhodnosti metody pro toto téma, neboť to bylo doposud jen málo zpracováno a bylo zapotřebí provést nejprve kvalitativní zmapování této oblasti. Nabízely se proto kvalitativní rozhovory, ale jelikož v našem hledáčku měli být především neangažovaní lidé, obávali jsme se obtížnosti takových rozhovorů, kde by se neangažovaní mohli cítit být tlačeni do jakési submisivní role a také jejich nepřilísné ochotě bavit se na toto téma, popsané v úvodu. Metodou, která by odstranila všechny vyjmenované nedostatky se zdála být metoda skupinové diskuse – focus group (dále jen FG), která se, jak uvádí Velký sociologický slovník, snaží o „*co nejkonkrétnější a plastickou deskripci, porozumění způsobu myšlení jednotlivých typů respondentů, získání nových podnětů a inspiraci*“. Zároveň se během FGs může podařit dostat pod stereotypní, „*obecně se tradující představy*“ [Barbour 1999, s. 170], „*vzájemná stimulace vznikající ve skupinové situaci dává širší bázi výměně názorů*“ a „*snížení prahu osobní důležitosti vede k vyjádřením, kterých není možno u individuálního rozhovoru dosáhnout*“ [Morgan 2001], což pro nás byly rozhodující argumenty.

Přes až do dvacátých let minulého století sahající historii této metody i Mertonovu a Kendalové snahu prosadit FGs v sociologii, zůstala na okraji odborného zájmu, k čemuž možná přispělo i její hojné používání v marketingových výzkumech a její jakási 'vědecká devalvace'. My jsme se v našem výzkumu chtěli mimo jiné přesvědčit o aplikovatelnosti této techniky sběru dat na

specifické téma a můžeme konstatovat, že je zcela použitelnou a velice přínosnou metodou.

Je ale nutné vycházet z jejích specifik a přizpůsobit tomu výzkumný nástroj a především dílčí diskusní témata. Velice se nám osvědčila rada psycholožky a zkušené moderátorky FGs, aby byly skupiny rozděleny dle pohlaví, neboť genderové odlišnosti (muži ve smíšených skupinách často tendují k dominantní a naopak ženy k submisivní roli) mají velký vliv na průběh a obsah diskuse. Naše ženská skupina s 8 a mužská s 6 účastníky se měly v původním plánu skládat z 80% z neangažovaných a 20% z angažovaných respondentů. Tento záměr se nám přes veškerou snahu nepodařilo zcela realizovat ani v jedné skupině, což parciálně ovlivnilo průběh debat.

Přestože při výběru respondentů do ženské skupiny dvě respondentky uvedly, že nejsou aktivní, projevilo se v průběhu diskuse, že aktivity, které vykonaly je podle naší definice řadí mezi angažované. Naopak v druhé skupině nepřišel druhý pozvaný občansky aktivní muž. Skupina žen tak byla nakloněna spíše na stranu angažovaných a vůči neangažovanosti se vyjadřovala negativněji, na rozdíl od mužů, kteří se ve skupině utvrzovali o 'normálnosti' neparticipovat. Možná také z tohoto důvodu byla debata mezi ženami více vzájemná, dávaly si prostor a nedošlo k žádným ostřejším výměnám názorů, řídily si debatu samy, postupovaly i nepoložené otázky ze scénáře a propojovaly jednotlivá témata. Ženy, stejně jako muži, spolu utvářely nestálé názorové koalice, častěji ale uzavíraly témata konsensuálním způsobem, kdežto u mužů opakovaně docházelo k otevřeným konfliktům. To vše ale lze do značné míry přičíst i odlišnému genderovému přístupu v diskuzích. Pro objektivní zhodnocení by bylo zapotřebí provést více skupinových diskusí, což však nebylo v našich možnostech.

V každém případě se metoda FGs projevila jako vhodná pro podobný typ výzkumu a díky tlaku skupiny se o své osobní názory podělily i velice uzavřené osoby. Rovněž relativně intimní téma, proč se člověk neangažuje, se podařilo díky vzájemné výměně názorů v rámci debaty dobře odhalit od stereotypních deklamací a poznat hlubší motivy ne/angažovanosti. Jen je i přes velké množství sebraných informací stále značně obtížné odvodit jednoznačné závěry tak snadno, jako to lze u statistickými metodami podpořených kvantitativních technik nebo jako u již propracovaných kvalitativních technik. Nedostatek literatury zabývající se analýzou získaných dat ve FGs⁵ spolu s neprozkoumáním této metody na poli sociologie tak do značné míry limituje výtěžnost takto získaných informací. Je zapotřebí 'oprášit' tuto metodu i

⁵ Většina odborných knih i článků pojednává pouze o přípravných fázích FGs, ale analýze získaných informací se již nevěnuje. Pouze v knize S. Lamneka lze nalézt podrobnější 'návod', jak s daty naložit, ale bohužel ani ten není zcela zřetelný a v sociologii snadno aplikovatelný, neboť odkazuje spíše na psychologické výzkumy.

pro účely sociologie a to nejen pro oblast předvýzkumu, ale i případného sběru dat.

Barbora Stašková
barbora.staskova@centrum.cz

Zdroje:

Barbour, R. S. a Kitzinger, J. 1999. *Developing Focus Group Research*. SAGE Publications Ltd.
 Hollander, J. 2004. The Social Context of Focus Groups. In: *Journal of Contemporary Ethnography* 30, č.5: 602-637.
 kolektiv autorů. 1996. *Velký sociologický slovník. 'focus-groups' a 'interview ohniskové'*. Praha: Karolinum.
 Lamnek, S. 1998. *Gruppendiskussion, Theorie und Praxis*. Weinheim: Psychologie Verlags Union.
 Morgan, D. L. 2001. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Brno: Sdružení SCAN.

»

Neangažovanost: Co říká mlčící většina? (Analýza focus groups neangažovaných občanů Prahy 6)

V říjnu roku 2004 proběhly v Sociologickém ústavu AV ČR dvě focus groups (FGs), jejichž cílem bylo zjistit, jakým způsobem uvažují neangažovaní občané sami o sobě a o ostatních neangažovaných občanech.⁶ V tomto krátkém textu bych se tedy chtěla zaměřit na to, jak naši respondenti popisovali neangažované. Problém byl, že se našim převážně neangažovaným účastníkům FGs nemluvalo o neangažovanosti příliš lehce. Přes veškerou snahu moderátorky se diskuze, jak v mužské, tak ženské skupince, točila především okolo angažovanosti. Z tohoto důvodu nebylo možné téma angažovanosti pominout ani během analýzy. Proto jsme využili jednoduchý druh analýzy pomocí porovnávání - techniku protikladů⁷ a údaje, které se objevily k popisům angažovanosti a neangažovanosti, jsme srovnali v Tabulce č.1. Jak je z této tabulky vidět, většina údajů připsaných respondenty angažovanosti našla své protiklady i v oblasti neangažovanosti.⁸ Lze tedy usuzovat na částečnou dichotomičnost jevu ne/angažovanosti a domnívat se, že některá vyjádření o angažovanosti vypovídají i o neangažovanosti.

Jak respondenti viděli angažované

Vlastnosti angažovaných, kteří vykonávají veřejně prospěšnou činnost, byly vnímány jako poměrně pozitivní⁹ nebo neutrální¹⁰, snad s výjimkou drzosti, jež byla v kontextu debaty zmíněna spíše jako odvaha veřejně se přihlásit k

⁶ Angažovanost byla nakonec definována jako aktivní a nezištné zapojování do veřejného života. O zvolené metodě, analýze a průběhu výzkumu se lze dočíst v předcházejícím článku Barbory Staškové

⁷ Strauss, A., Corbinová, J. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.

⁸ Např. aktivnost x pasivita, bezúhonnost x sobeckost, naivita x skepse, altruismus x sobeckost, osobní zájem x skepse, dostatek času x hodně práce.

⁹ Např. vychovanost, mít ideály, vzdělanost, rozhled.

¹⁰ Např. energičnost, komunikativnost, organizační schopnosti.

nějakému menšinovému a napadanému názoru¹¹.

Tabulka 1: Charakteristiky a důvody ne/angažovanosti

ANGAŽOVANOST	NEANGAŽOVANOST
Vlastnosti, předpoklady	
energičnost, komunikativnost, aktivnost, nebojácnost, drzost	lenost, pasivita
organizační schopnosti	
vychovanost, bezúhonnost, ideály	sobeckost
naivita	skepse
vzdělanost, rozhled, informovanost	
Důvody	
altruismus	sobeckost
nespokojenost, impuls, osobní zájem, angažovanost, zábava	nezájem, lhostejnost, lenost, pasivita, skepse, rezignovanost, černé pasažerství
uspokojení, osobní prospěch	
	ekonomické (potřeba financ. zajištění)
	strach, neznalost, malé a špatné zkušenosti
Podmínky	
dostatek času	hodně práce
	vliv doby a prostředí

Zdroj: Projekt ISS FSV UK.

Pokud bychom měli podle většinově konsensuálního vyjádření účastníků FGs vykreslit ideálního angažovaného, byl by to člověk jakéhokoliv věku i pohlaví, energický a komunikativní, dobře vychovaný, vzdělaný, s rozhledem, asertivní a který neztratil ideály.

Jak respondenti viděli neangažované

Pokud jde o vlastnosti neangažovaných, v debatě se nejčastěji objevovala lenost, pasivita či sobectví. Takové vlastnosti v několika případech explicitně přisoudili neangažovaní debatéři i sami sobě.¹² Nikde se však neprojevovalo, že by takové lidi popisovali vyhraněně negativním způsobem a že by i svůj přístup k veřejné angažovanosti hodnotili záporně či s nějakými výčitkami.¹³ Spíše docházelo k zlehčování vlastností obecně pokládaných za dobré. Angažovaný člověk byl

¹¹ Jednalo se o odvahu veřejně vystoupit a stát si za svým přesvědčením: **Mirek (23)**: „Oni mají drzost... věří, co říkají, že jo... Maj drzost to tvrdit, no...“

¹² **Andrea (33)**: „Já třeba jenom ze zkušenosti třeba sousedku z paneláku, která se angažuje do těch takových věcí, kdy se něco dělo kolem, tak vždycky napsala petici a obcházela ty baráky kolem. Tak to je takový akční člověk.(...) Ale že je taková akční, že se chytila, že jako vždycky ona chodí s tou peticí. (smích) (...) Já bych řekla, že není spíš líná, aby tohle dělala. Že třeba já bych tohle asi nedělala, protože jsem na to dost jako líná, popravdě řečeno.“

¹³ **Miloš (62)**: (Neangažovaný člověk),...je dobrý, ale spíše sobecký, pořad ale dobrý člověk“.

vnímán jako trochu naivní osoba, která ale vykonává velmi záslužnou činnost.¹⁴

Nejčastěji zmiňovaným argumentem pro neangažovanost byla v obou skupinách problematika nedostatku času, zdrojů a finanční zajištění. Ale i mezi samotnými neangažovanými se objevil názor, že čas ani kapitál není tím nejdůležitějším kritériem.¹⁵ Pravděpodobnějším důvodem k neangažovanosti proto podle našeho názoru byla oběma skupinami obsáhle diskutovaná hektičnost transformující se společnosti či spíše přechod od velmi poklidné doby socialismu k náročné fázi kapitalistické soutěživosti.

Pokud bychom přijali hypotézu, že deskripci ne/angažovaných lidí de facto popisovali sami sebe, můžeme tvrdit, že svoji neparticipaci vnímají neutrálně jako jeden z možných způsobů, jak čelit prudkým polistopadovým změnám.

Alena Vaňhalová

avanhalova@volny.cz

»

Mapování prostoru občanské ne/angažovanosti

Z článků Adély Vaňhalové a Báry Staškové jsme se dozvěděli o důvodech, proč byla pro výzkum neangažovaných a jejich sebepojetí použita metoda focus groups (FGs), o jejich výhodách i o tom, k jakým základním zjištěním se nám pomocí této metody podařilo dojít. V posledním z trojice textů se budu zabývat tím, zda a jak by bylo lze zjištěné údaje systematizovat a naznačit tak směr, jímž by se mohly ubírat budoucí snahy o systematické studium problému ne/angažovanosti.

Samotná konkrétní zjištění našich šetření však takovou teoretizaci neumožňují – je proto potřeba odrazit se od v minulosti již uspořádaného vědění na toto téma. Dobrým vodítkem nám k tomu může být text Radima Marady *Étos, zájmy, dispozice*, publikovaný před pěti lety v Sociologickém časopise. Jeho přehled různých teoretických přístupů k chápání občanské participace¹⁶ a v našem výzkumu sesbíraná data mají mnoho společného. Hovoří-li kupříkladu účastníci FGs o tom, že se nelze podílet na veřejném životě, pokud máme hodně práce a nejsme dostatečně finančně zajištěni, shodují se s Habermasem, podle něž by člověk „neměl ... být zatížen základní životní

¹⁴ **Olina (45):** (Angažovaný člověk) „...Upřímný, tolerantní, možná až naivní.“

¹⁵ **Andrea (33):** „Já bych řekla, že není spíš líná, aby tohle dělala. Že třeba já bych tohle asi nedělala, protože jsem na to dost jako líná, popravdě řečeno. (...) A myslím si, že musí být tak aktivní, že i když nemá ten čas taky nemá, protože taky má děti, tak se do toho pustí, což třeba já rozhodně nejsem.“

¹⁶ Přestože v našich textech hovoříme výhradně o angažovanosti, chápeme občanskou participaci a angažovanost jako totožné pojmy (pro potřeby šetření a výběru účastníků byla angažovanost definována jako aktivní zapojování do veřejného života, přesahující svými výsledky osobní prospěch jednotlivce).

nejjistotou“, má-li se zabývat záležitostmi veřejného zájmu [Marada 2000:399].

Motivací neparticipovat může být také skutečnost, že nejspíše budeme těžit z aktivity jiných stejně, jako kdyby se jednalo o naší vlastní aktivitu (tato motivace rovněž zazněla během skupinové diskuse a je velmi blízká Olsonovu konceptu *černého pasažéra*) anebo dostatek času a občanských dovedností (jimiž jsou například organizační a komunikační schopnosti, adaptabilita na nové prostředí atp.), o nichž hovoří Sidney Verba a jež byly rovněž zmiňovány v našich diskusích. Aby byl obrázek ještě úplnější, je možné k tomu doplnit ještě psychologický zisk aktéra, spočívající „v pocitu ..., že se podílem na kolektivní změně prostředí sám proměňuje (k lepšímu)“, o němž hovoří Albert Hirschman [Marada 2000:405].

Všechna tato zdůvodnění během skupinových diskusí zazněla – zdá se proto, že v podání sociálních vědců se nejedná ani tak o teoretizaci občanské participace, ale různých úhlů pohledu na ni a na její zdůvodnění. Ta však budou vždy alespoň do jisté míry subjektivní a nemá proto ani smysl pokoušet se obdařit je zbytečně příliš pevnými sociologickými konturami; užitečnější dle mého soudu bude pokusit se definovat základní charakteristiky prostoru občanské angažovanosti.

Východiskem mé snahy je součást definice sociálního jednání Herberta Blumera, podle níž jej lze rozčlenit na základě významů objektů v našem okolí na jednání na individuální, kolektivní (či komunitní) a sociální úrovni [Blumer 1956:686]. Toto základní rozdělení vytvoří rámec pro strukturální analýzu výpovědí z FGs, seskupených do klíčových dimenzí¹⁷, které mají rozličné obsahy podle jejich významu pro jedince a podle toho, zda se v dané věci angažuje či nikoliv, které vyplynuly z diskusí a zdají se být pro občanskou angažovanost či neangažovanost určující. Těmito dimenzemi jsou *hodnoty, povaha problému, podmínka angažovanosti a důvod neangažovat se*.

Průnikem dimenzí s úrovněmi sociálního jednání získáme dvanáct kategorií, které mapují prostor různých podob občanské angažovanosti, jenž vyplynul z přístupu diskutujících ve FGs k rozličným konkrétním situacím (od drobností, jako je zalití usychajícího stromu na ulici přes vedení dětských kroužků až po angažmá v otázce staveb, ohrožujících životní prostředí). Rozhodně nechci tvrdit, že člověk, který se rozhodl řešit například společný problém jeho a ostatních nájemníků v bytovém domě, má rozhled a baví se řešením daného problému a

¹⁷ O strukturální analýze zde hovořím proto, neboť vycházím z předpokladu, že jednotlivé dimenze mají specifické obsahy podle toho, v jakém bodě se protínají s významem problému pro jedince (a tedy s úrovní jeho jednání). Nejedná se podle mého názoru o jasně ohraničené kategorie, ale o vzájemně se prostupující kontinua.

Tabulka: Základní charakteristiky prostoru občanské angažovanosti

		Úroveň sociálního jednání		
		Sociální	Kolektivní/komunitní	Individuální
Klíčové dimenze pro ne/angažovanost	Povaha problému	Celospolečenský	Problém komunity	Osobní problém
	Hodnoty	Obecné dobro (altruismus)	Užitečnost, prospěšnost, osobní prospěch	Přímý osobní prospěch
	Podmínka angažovanosti	Morální (vnitřní) povolání	Rozhled, ideály/závazky, osobní střet (impuls)	Osobní střet s problémem (impuls)
	Důvod neangažovat se	Nedostatek odvahy, pocit neschopnosti cokoliv ovlivnit	Špatná zkušenost, vysoké transakční náklady (lenost, skepse)	Nezájem (osobně irelevantní)

pokud se tak naopak nerozhodne, pak kvůli předchozím špatným zkušenostem. Cílem tabulky je pouze postihnout obrysy, v nichž se odehrávalo uvažování účastníků FGs o občanské angažovanosti a naznačit, jaké by mohly být dimenze tohoto rozhodnutí.

Nejedná se v žádném případě o reprezentativní přehled – je odvozen ze skupinových výpovědí několika převážně neangažovaných mužů a žen. Může však být dle mého názoru vodítkem, jak v budoucnu přistoupit k reprezentativnějšímu studiu zdrojů a překážek občanské angažovanosti.

Michal Tošovský
mauzma@centrum.cz

Zdroje:

- Blumer, H. 1956. „Sociological Analysis and the Variable.“ *American Sociological Review* 21:6. Pp. 683-690.
 Marada, R. 2000. „Étos, zájmy, dispozice.“ *Sociologický časopis* 36:4. Pp. 387-414.